

Evren MERCAN

DENİZALTILARLA MÜCADELEYİ BİZE MÜTTEFİKİMİZ ALMANLAR ÖĞRETTİ...

Donanma, hatırı sayılır kayıplar verdi...

Çanakkale cephesinde konuşlandırılan Osmanlı donanması, aslında, kendinden beklenenin altında bir performans göstermişti...

16'ıncı yüzyılda Preveze ve Cerbe ile en satvetli dönemini yaşayan Osmanlı Donanması, Birinci Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde bölgesel güç olmaktan oldukça uzak, yalnız kıyı savunması icra etmeye muktedir bir deniz gücü görünümündeydi. II. Meşrutiyetin ilanına kadar Sultan II. Abdülhamid devri donanması, devletin çağın iktisadi krizlerinden bir hayli etkilenmesi nedeniyle yapılacak atılımları da sınırlandırmıştı. Buna rağmen Sultan Abdülhamid, payitahtın korunması ve kıyı müdafaası için Avrupa'daki tezgâhlara iki kruvazör, iki torpido kruvazörü, üç torpido gambot, sekiz muhrip, 40 torpidobot, 18 gambot ve iki denizaltı sipariş etmişti. Buna ek olarak kendisi, amcası Sultan Abdülaziz'den devralınan *Mesudiye* ve *Asar-ı Tevfik* zırhlı firkateynlerinin yanında *Muin-i Zafer, Avnullah* ve *Feth-i Bülend* zırhlı korvetlerini de İtalyan Ansaldo tersanelerinde modernize ettirmekten geri durmamıştı. Ancak dönemin hızlı değişen siyasi ve iktisadi konjonturunde bu çaptaki bir donanmayı sürekli faal bir vaziyette tutmak neredeyse imkânsızdı.

23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet ilan edildiğinde Osmanlı Donanması, rakiplerine nazaran "kıymet-i harbiyesi" pek fazla olmayan, dağınık personel ve materyal yığınından ibaretti. Kaldı ki, donanmanın toplam savunma bütçesindeki payının azlığı da ilerlemenin önüne dikilen başlıca engeller arasındaydı. Bu eksikliğin farkında olan Osmanlı ricali, daha önce olduğu gibi İngiltere'den müşavir subaylar istihdam etmek suretiyle donanma teşkilatını ıslah etmeye girişmişlerdi. Ancak bu subayların "küçük tonajlı gemilerden oluşan bir donanma ile kıyı savunması" tezinde diretmeleri, yeni meşrutiyet kadroları nazarında tamamen zırvalıktan başka bir şey değildi. Onlara göre, Osmanlı ile aynı bölgesel dinamikleri paylaşan Yunanistan ve Rusya'nın denizlerdeki ilerleyişlerini dizginlemenin tek yolu, onlarla boy ölçüşebilecek ve gerektiğinde alan hâkimiyeti sağlayabilecek kalibrede bir donanma oluşturmaktı.

Bunun için de ihtiyaç duyulan yegâne platform, ana muharebe gemisiydi. Bu yüzden, 1910 yılı Ağustos ortasında Almanya'dan tanesi 532.000 liradan iki adet *Weissenburg* sınıfı (*Barbaros Hayrettin* ve *Turgut Reis*) elden geçirilmiş dretnot öncesi muharebe gemisi satın alınmıştı. Bunları yine Almanya'dan sipariş edilen dört adet muhrip (*Yadigâr-ı Millet* sınıfı) izledi.

Ne var ki, yapılanların yeterli olmadığı Ekim 1911'de patlayan Osmanlı-İtalyan Harbi'nde fazlasıyla anlaşılacaktı. Çanakkale'yi İtalyan filosundan korumak dışında aktif bir görev üstlenmeyen donanmanın takviyesinin gerekliliği yeniden gündeme gelmişti. Bu çerçevede Osmanlı Devleti, büyük umut-

Savaş gemilerinin eskortunda Gelibolu'ya giden bir yük gemisi...

Osmanlı deniz topçusu top başında, düşman denizaltısı arıyor...

larla İngiltere'ye iki dretnot (*Sultan Osman* ve *Reşadiye*) siparişi vermiş ve Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin kurulmasıyla da bu projenin finansmanı hazırlanmıştı. Devletin ikbali için birer kurtarıcıya dönüşmüş olan bu gemilere Ağustos 1914'de İngiliz Hükümeti'nin el koyması, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesine neden olacak gelişmelerin tohumunu ekmişti.

Büyük Harbe girişten önce aynı derecede kaygı veren bir başka gelişme ise, Osmanlı-İtalyan Harbi'nin nihayetlenmesinden henüz beş hafta geçmiş olmasına karşın Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ krallıklarından oluşan Balkan Birliği'nin Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiydi. Bu sefer Osmanlı Donanması, İtalyan Harbi'ne nazaran daha aktif görevler üstlenerek belirli bir strateji doğrultusunda, bilhassa Karadeniz'de nakliyatın himayesi, Varna ve Burgaz limanlarının ablukası, Bulgar deniz kuvvetinin savaş dışı bırakılması, Çatalca savunma hattının denizden topçu ateşiyle desteklenmesi ve Yunan donanması ile açık denizde filo düzeyinde çatışmaya girilmesi gibi bir dizi zorlu harekâtı icra edebilmişti.

Birinci Dünya Savaşı'nın açılış hamleleri yapıldığında Osmanlı Donanması'nın ana kuvveti (Barbaros - Turgut Reis zırhlıları ve Hamidiye - Mecidiye kruvazörleri) ise Haliç'te onarımda ve torpidobot filotillası da Marmara'da eğitim faaliyetleriyle meşguldü. Bu anda aktif hizmette olan muharebe gemileri ile yeni bir filo tertiplenmesine gidilmişti. Buna göre amiral gemisi Mesudiye zırhlısı, komodor gemisi ise Berk-i Satvet torpido kruvazörü olacaktı. Muhrip ve torpidobot gibi

MESUDİYE'NİN KÖTÜ TALİHİ...

Mesudiye zırhlısı, eskiliği nedeniyle Donanma Komutanlığı tarafından gözden çıkarılmış, Çanakkale Boğazı'nda Sarısığlar'da bir "yüzer batarya" olarak kullanılması düşünülmüştü... Bir yanındaki toplar gemide bırakılacak, diğer yanındaki toplar ise sökülerek kıyıda bir yeni tabya oluşturulacaktı. Ancak, daha bunu yapmaya fırsat kalmadan, boğazı geçip Marmara'ya girmeye çalışan Yzb. Halbrook komutasındaki B11 denizaltısı tarafından görüldü ve bir torpille batırıldı. İskele tarafına yatan Mesudiye, direklerinin dibe dayanması üzerine tam olarak batmaktan kurtuldu. Mürettebatının büyük kısmı kurtarıldı. Batmadan önce çıkarılmamış olan toplar, daha sonra sökülerek kıyıda tabiye edildi...

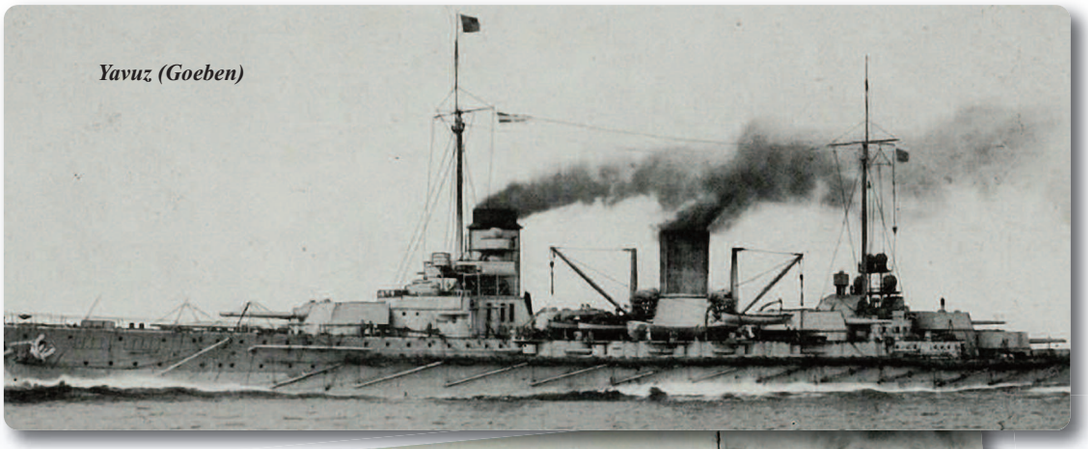
daha küçük gemilerden müteşekkil muharebe birimleri de ikili filotillalar (fırkalar) halinde tertiplenmişti. Muhrip filotillasının birinci fırkası, Gayret-i Vataniye, Muavenet-i Milliye, Numune-i Hamiyet ve Yadigâr-ı Millet; ikinci fırkası ise Taşoz, Samsun, Yarhisar ve Basra'dan oluşmaktaydı. Torpidobot filotillasına bakıldığında, birinci fırka Kütahya, Draç, Musul ve Akhisar'dan; ikinci fırka da Sultanhisar, Demirhisar, Sivrihisar ve Hamidabat'dan oluşuyordu.

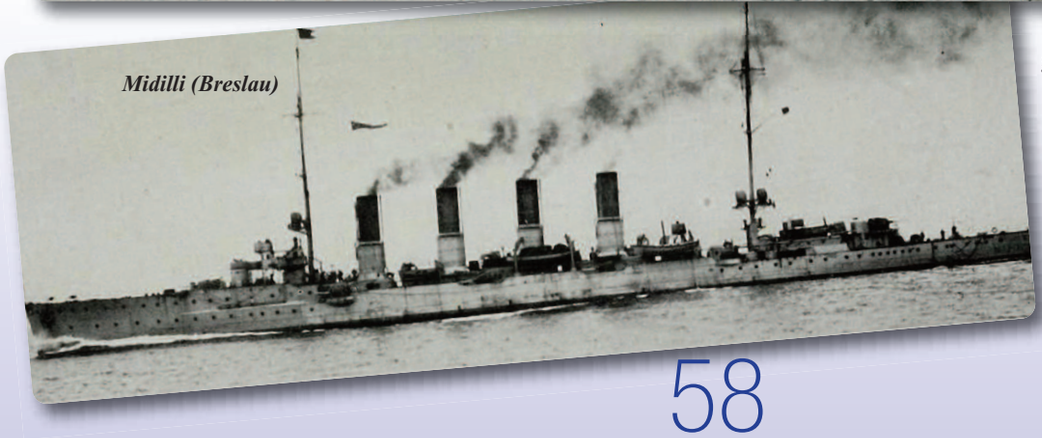
Birinci Dünya Savaşı'na öncülük eden günlerde Çanakkale Boğazı'ndan giren *Goeben* muharebe kruvazörü ve ona eşlik eden *Breslau* hafif kruvazörünün Osmanlı Devleti tarafından satın alındığı ve Tuzla'da Türk bayrağı çekilerek "*Yavuz Sultan Selim*" ve "*Midilli*" isimleri verildiği tüm dünyaya duyurulmuştu. Kaderin garip bir cilvesidir ki, bu iki geminin Donanma-yı Hümayun'a katılması sadece Osmanlı'nın değil, Dünya Savaşı'nın da kaderini değiştiren bir gelişme olmuştu.

Bu arada, Alman gemilerinin gelmesi ve Amiral Souchon'un duruma hâkim olmasıyla zaten pasifize edilmiş olan İngiliz müşavir subayların da görevine anında son verilmişti. 9 Eylül 1914'de resmen Donanma Birinci Komutanlığı'na atanan Amiral Souchon'a sınırsız yetkiler verilmiş; Alman amiral bahriyede uygulanacak reformların tüm sorumluluğunu devralmıştı. Buna ek olarak, eldeki gemilerle önce tek tek, daha sonra filo düzeyinde Karadeniz'de manevra ve atış talimlerine başlamıştı.

Amiral Souchon'un bizzat planladığı bu talimlerin arka planında açık bir şekilde Osmanlı'yı savaşa sokma niyeti de vardı. Nitekim 26 Ekim'de donanmaya bir keşif tatbikatı icrası için "*Hazır ol*" emri verilmesiyle Osmanlı Devleti'ni savaşa sokacak felaketler zincirinin ilk halkası tamamlanmıştı. Bu doğrultuda

Yavuz (Goeben)

Midilli (Breslau)

28 Ekim'de Osmanlı Donanması dört ayrı görev gücüne ayrılarak Rusya kıyılarında farklı hedeflere doğru yöneldi. Donanmanın ertesi gün, Odessa, Novorossisk ve Sivastapol limanlarını bombardıman etmesiyle, Osmanlı Devleti fiilen "Büyük Harbe" katılmış oldu.

Amiral Souchon, Osmanlı Donanması'nın dizginlerini elinde aldığında ilk yaptığı iş, filoların tertiplenmesini değiştirmek olmuştu. Kendisi, donanmadaki ana vurucu filoyu *Yavuz* ve *Midilli*'den başka iki kruvazör, iki torpido kruvazörü ve sekiz muhrip olarak yeniden teşkil etti. Bunların dışında kalan gemilerden *Barbaros* ve *Turgut Reis*

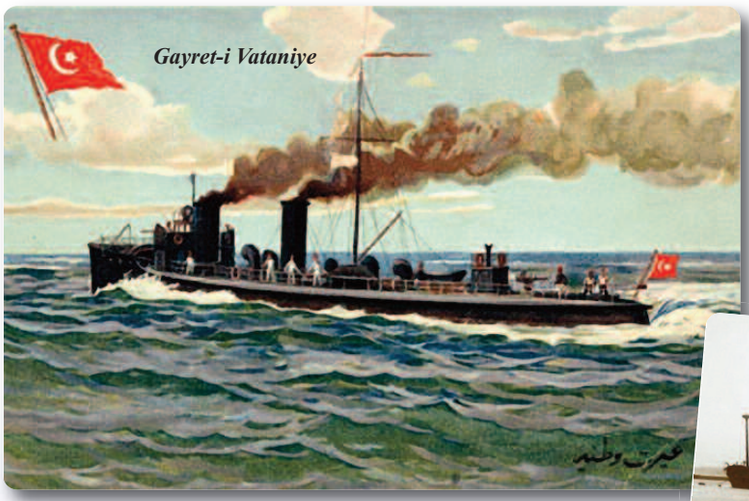
Osmanlı donanmasının gemileriyle süslenmiş bir kartpostal...

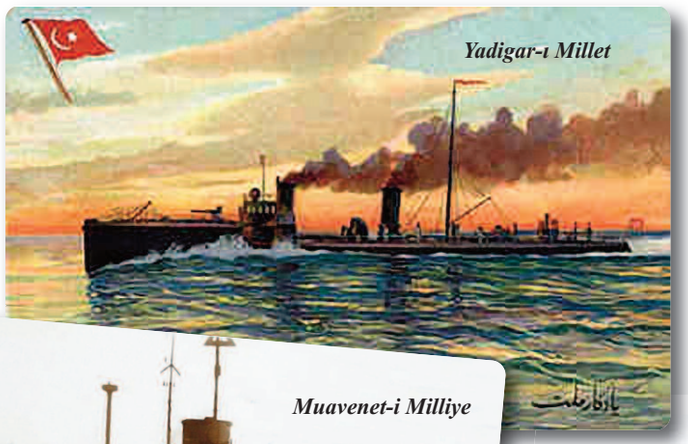
Donanmanın bazı gemileri Haliç'te...

cadele ve mayın arama-tarama faaliyeti gibi küçük çaplı görevler biçilmişti.

Osmanlı'yı bir an önce harp dışı bırakmak ve Rusya'ya gereken yardımı yapmak amacıyla Müttefikler tarafından açılan Çanakkale cephesinde, 1915 yılının Şubat ve Mart aylarında Müttefik Donanması'nın boğazı geçme çabaları, Osmanlı sahil topçusu ve mayın hatları dışında donanmanın da katkısı sayesinde adeta bir hezimetle sonuçlandı. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa yüksek komutanlıkları, Gelibolu Yarımadası'nın bir amfibi harekâtıyla işgal edilmesine karar verdiler. 25 Nisan 1915 günü başlayan çıkartma Osmanlı Donanması'na yeni görevler yapmaya zorladı.

Gayret-i Vataniye

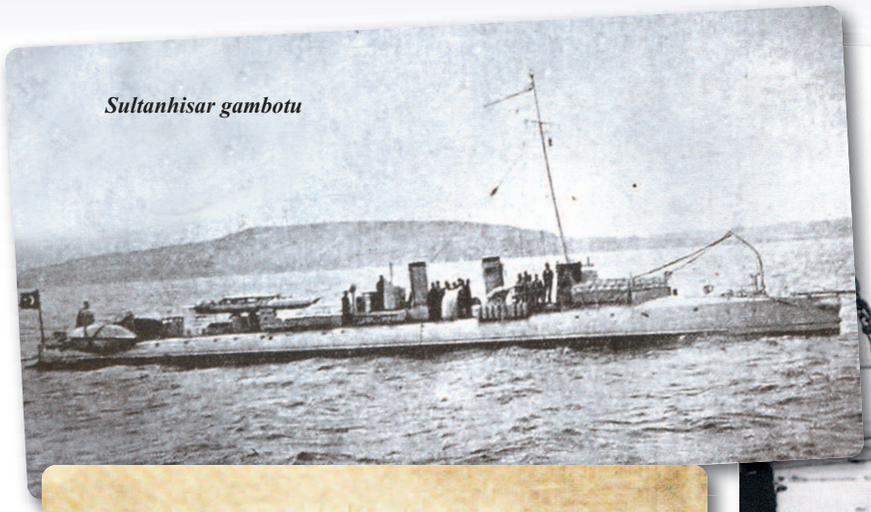
Yadigar-ı Millet

Muavenet-i Milliye

muharebe gemileri de Donanma İkinci Komutanının emrine verilerek daha ziyade Çanakkale mevkiinde görevlendirilmişti. Ayrıca, sürat ve ateş gücü açısından istenilen düzeyde olmayan emektar *Mesudiye* zırhlısı da yüzer bir istihkâm olarak kullanılması için Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na tahsis edilmişti. Diğer kalan küçük çaplı torpidobot ve gambotlara ise ikmal hatlarını himaye, düşman denizaltılarıyla mü-

Muhrip filotillasının birinci fırkası, Gayret-i Vataniye, Muavenet-i Milliye, Numune-i Hamiyet ve Yadigâr-ı Millet'ten oluşuyordu...

Sultanhisar gambotu

Sivrihisar gambotu

Demirhisar gambotu

Çanakkale Cephesi'nde konuşlandırılmış Osmanlı Donanması, aslında beklenin altında bir performans gösterdi. *Barbaros* ve *Turgut Reis* muharebe gemilerinin düşmanın çıkarma yerlerine doğrulttuğu endirekt atışlar Müttefik kuvvetlere zarar verdireceğine, daha çok düş-

Barbaros Hayreddin zırhlısı

Barbaros Hayredin Constantinople

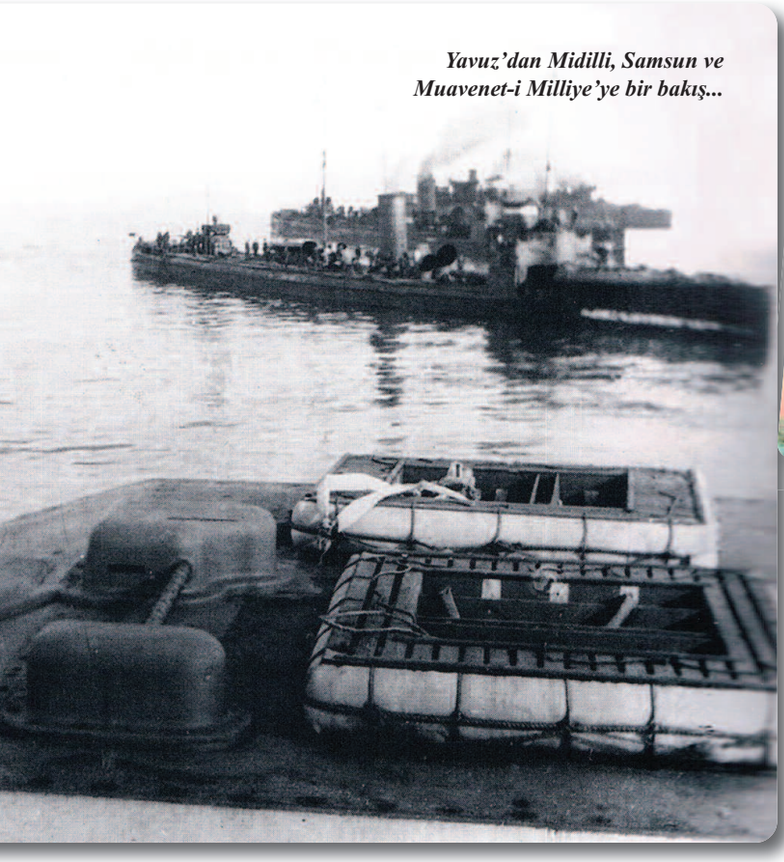
Turgut Reis zırhlısı

Torgoud Reiss.

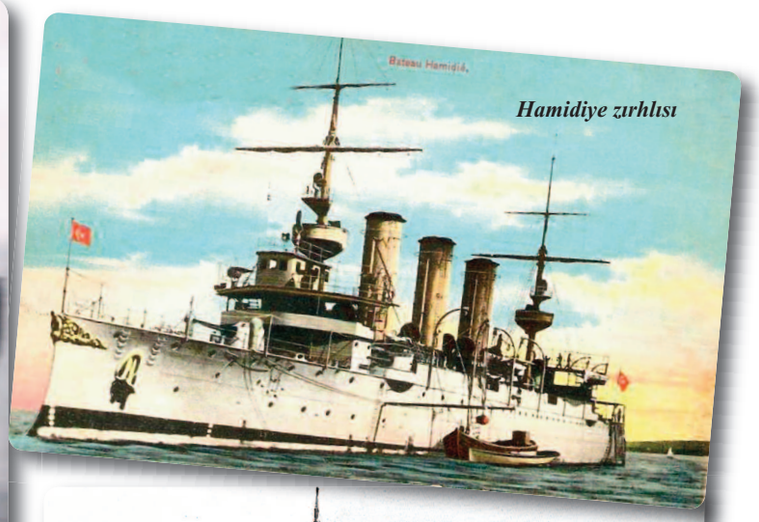
BİRİ BATTI, DİĞERİ JİLET OLDU...

Alman donanmasının Wiessenburg sınıfı gemilerinden olan Barbaros Hayrettin ve Turgut Reis zırhlıları, 17 mil süratinde ve 10.000 ton ağırlığındaydı... 1910'da zamanın Osmanlı hükümeti tarafından satın alınmışlardı. İtalyan Savaşı'nda Çanakkale Boğazı korumasında, Balkan Savaşları'nda ise Yunan donanması ile çatışmışlardı. Şubat 1915'e kadar Haliç'teki tersanede bakım onarım geçiren bu gemiler, 19 ve 25 Şubat tarihlerinde, İtilaf donanmasının Boğaz'a girme teşebbüsüne verilen karşılıkta yer almışlardı.

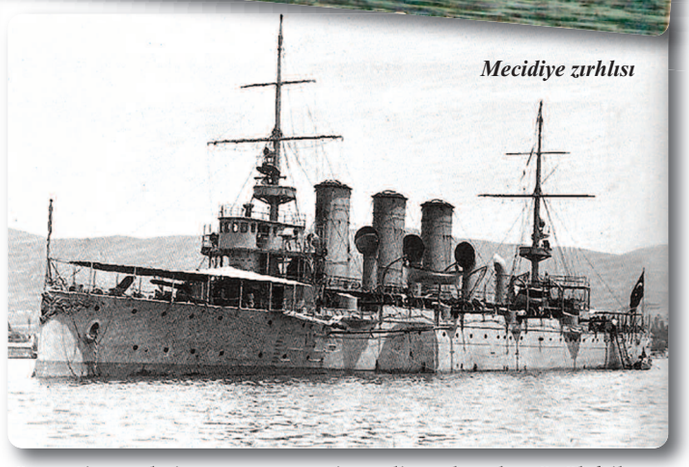
Ancak Barbaros, 8 Ağustos günü Çanakkale'ye cephane ve askeri malzeme getirirken Marmara'da, İngiliz E11 denizaltısı tarafından vurularak batırıldı. Turgut Reis ise, 10.5 ve 28 cm'lik toplarını Çanakkale savunucuların bıraktıktan sonra çeşitli harekatlara katıldı, ama Mütareke'nin ilanıyla birlikte, tüm Osmanlı donanması gemileri gibi İtilaf güçlerine teslim edildi. İşgal dönemi sonunda Türkiye'ye geri verilen Turgut Reis, 1920'lerde eğitim gemisi olarak kullanıldı. İyice eskiyen geminin bataryaları 1938'de sökülüp yine Çanakkale'ye tabiye edildi. Geminin geri kalanı ise 1957'de hurdaya verildi...

Yavuz'dan Midilli, Samsun ve Muavenet-i Milliye'ye bir bakış...

Hamidiye zırhlısı

Mecidiye zırhlısı

man donanmasının güçlü atışlarını Osmanlı gemilerinin demirledikleri boğaza çekmişti. Bu yüzden, boğazın iç sahilinde yer alan Kilitbahir, Maydos, Çanakkale, Kilya, Akbaş, Gelibolu gibi yerleşim merkezleri ve ikmal iskeleleri isabet aldı; can ve mal kaybına, yangınlara neden oldu.

Ancak, Osmanlı Donanması'nın Çanakkale cephesinde çok ses getiren girişimleri de oldu. Bunlardan ilki; *Nusrat* mayın gemisinin 8 Mart 1915 sabahının erken saatlerinde düşman kontrolü altında bulunan Erenköy Koyu'na 26 mayın dökmek suretiyle icra ettiği tarihi mayın harekâtıydı. Bu mayınlar Çanakkale Boğaz savaşının da neticesinin belirlenmesinde hayati bir öneme sahip olacaklardı. İkinci girişim ise; 765 tonluk *Muavenet-i Milliye* muhribinin Morto koyunda demirli İngiliz *Canapus* sınıfı muharebe gemisi olan 13.000 tonluk *HMS Goliath*'ı batırmayı başardığı harekattı. Bu cüretkar harekat, sadece bir zırhlının batırışıyla sonuçlanmamış, Osmanlı kara kuvvetleri üzerindeki yükü de büyük oranda hafifletmişti.

Bunun dışında, Marmara'da düşman denizaltılarının 30.000 ton tutarında muhtelif tonajda 200 kadar Osmanlı gemisi batırma başarısına karşılık olarak da beş İngiliz, üç Fransız denizaltısı imha edilmiş ve bir Fransız denizaltısı (*Turquoise*) sağlam vaziyette ele geçirilmişti. Muhrip gibi zamanında torpidobotu avlamak için tasarlanmış gemiler denizaltı avlama görevini de üstlenmek zorunda kalmıştı.

O günlerde savaşta denizaltıları önlemenin çok fazla bir yolu yoktu. Aktif hizmete giren denizaltılarla tam anlamıyla mücadelenin nasıl bir şey olduğunu Müttefikler dahi bilmiyordu. Denizciler, denizaltı ile nasıl mücadele edildiğini hiç görmemişlerdi. Müttefikimiz Almanlar, bahriyelilerimize nihai yöntemin muhrip ve onun seri ateşli toplarıyla çözülebileceğini öğretmişlerdi. Ancak, henüz su altı bombası icat edilmemişti ve Türk Bahriyesi'nde seri ateşli topları hakkıyla kullanıp isabet ettirecek mürettebat yoktu. Buna rağmen, örneğin *Sultanhisar* Avustralya denizaltısı *AE2*'yi teslim olmaya zorlamış, *Aydın Reis* İngiliz denizaltısı *E11*'i kovalamıştı

Sultan II. Abdülhamid'den Çanakkale cephesinin sonuna kadarki uzun soluklu bir dönemde Osmanlı Bahriyesi kendisini çağın şartlarına ayak uydurmaya çalışmışsa da, silsileler halinde gerçekleşen savaşlarda kısıtlı görevler üstlenmesine rağmen hatırı sayılır kayıplar vermişti. Birinci Dünya Savaşı ardından imzalanan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'yle de tamamen işlevsiz hale gelen Osmanlı Donanması, ancak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet Donanması'yla yeniden küllerinden doğacaktı.

KAYNAKÇA:

1- **NOPPEN**, Ryan K. - Ottoman Navy Warship 1914-1918, Osprey Publishing, Oxford, 2015

2- **BESBELLİ**, Saim - Meşrutiyet Donanması, Donanma Dergisi, Cilt:75, sayı:437, Nisan 1962, ss. 67-109

3- Genelkurmay Başkanlığı, Birinci Dünya Harbide Türk Harbi, VII. Cilt, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1976.

4- **RUDENNO**, Victor - Gelibolu, Denizden Saldırı, ODTÜ Yay. 2009, Ank.